

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни «Аналіз банківської діяльності»
для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем
«бакалавр» денної та заочної форм навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(Частина 1)

2019

Конспект лекцій з дисципліни «Аналіз банківської діяльності» для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр» денної та заочної форм навчання спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (Частина 1) / Укл. О.Ф. Андросова – Запоріжжя: НУ «ЗП», 2019.- 210 с.

Укладач: к.е.н., доцент О.Ф. Андросова

Рецензент: к.е.н., доцент С.В. Шарова

Відповідальний за випуск: к.е.н, доцент С.В. Шарова

Затверджено
на засіданні кафедри
«Фінанси, банківська справа
та страхування»
Протокол № 1
від 27.08.2019 р.

Рекомендовано
до видання НМК ФЕУ
Протокол №22
Від 25.09.2019 р.

Тема 1. Предмет, метод та інформаційне забезпечення аналізу діяльності комерційного банку

1.1. Роль аналізу в управлінні комерційним банком

1.2. Предмет, об'єкти, суб'єкти аналізу та його завдання

1.3. Методи та прийоми аналізу банківської діяльності

1.4. Види аналізу банківської діяльності

1.5. Організація аналітичної роботи в банках

1.1. Роль аналізу в управлінні комерційним банком

Вивчення явищ природи і громадського життя неможливе без аналізу. Термін «аналіз» походить від грецького слова «analysis», що в перекладі означає «розділяю», «розчленовую». Отже, аналіз у вузькому розумінні являє собою розчленовування явища або предмета на складові для вивчення їх як частин цілого.

Водночас відзначимо, що явища і процеси, які відбуваються в навколишньому середовищі, неможливо осмислити тільки за допомогою аналізу. Досить часто виникає потреба у використанні інших методів, наприклад синтезу, який виявляє зв'язки і залежності між окремими частинами досліджуваного предмета. Сучасна діалектика виходить із єдності аналізу й синтезу як наукових методів вивчення реальності. Тільки аналіз і синтез у єдності забезпечують наукове вивчення явищ у їх усебічному діалектичному взаємозв'язку. Отже, аналіз у широкому розумінні — це спосіб пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, заснований на розчленовуванні цілого на складові та вивченні їх у всьому розмаїтті зв'язків і залежностей. У зв'язку з суттєвими змінами на фінансовому ринку України зростає роль і значення аналізу банківської діяльності як для самого банку, так і для його ділових партнерів, клієнтів, акціонерів банку і держави в цілому. Регулярне проведення банком аналізу своєї діяльності дає змогу йому ефективно управляти активними й пасивними операціями для максимізації прибутку і забезпечення стабільного фінансового стану.

1.2. Предмет, об'єкти, суб'єкти аналізу та його завдання

Кожна наука має свій предмет дослідження, який в она вивчає з відповідною метою властивими їй методами. Визначення предмета має принципове значення для обґрунтування самостійності та відособленості тієї або іншої галузі знань. Усі визначення предмета аналізу банківської діяльності, які найчастіше зустрічаються в літературі, можна згрупувати у такий спосіб: фінансова та інша діяльність комерційного банку; різні процеси і явища, що відбуваються як усередині банку, так і в масштабах економіки в цілому. Зазначимо, що банківський аналіз вивчає не саму фінансову діяльність банку, а її економічні результати. Процес — це причинно обумовлена зміна подій, явищ, стан об'єкта відповідно до поставленої мети. Результати економічних процесів, які безпосередньо впливають на діяльність банку, плануються і прогнозуються у відповідних показниках, ураховуються в міру фактичного їх виконання і потім аналізуються. Предметом же аналізу є причини утворення і зміни результатів фінансової діяльності. Пізнання причинно-наслідкових зв'язків у діяльності банку дає змогу розкрити сутність економічних явищ і на цій основі дати об'єктивну оцінку досягнутим результатам, виявити резерви підвищення ефективності діяльності банку, обґрунтувати плани й управлінські рішення. Основними об'єктами аналізу банківської діяльності є такі:

1. фінансово-економічна ситуація у країні;
2. заходи щодо формування капіталу банку, а також його структура;
3. якість активів (кількісний і якісний аналізи структури кредитно-інвестиційного портфеля банку);

4. показники прибутковості функціонування банку, що дають змогу судити про ефективність його роботи;
5. темпи зростання банку;
6. показники ліквідності й платоспроможності банку, які характеризують його фінансову стійкість;
7. показники економічних нормативів.

Ця класифікація є узагальненою і в разі необхідності може бути деталізована.

До суб'єктів внутрішнього аналізу належать: інсайдери банку, банківські спеціалісти, менеджери різних рівнів управління, аналітики, внутрішні аудитори та контролери, керівництво банку, консультанти, а до суб'єктів зовнішнього аналізу — аутсайдери банку й органи нагляду.

1.3. Методи та прийоми аналізу банківської діяльності

У процесі комплексного аналізу банківської діяльності необхідно використовувати таку методику, яка найбільшою мірою сприятиме його ефективності. В аналізі банківської діяльності методика являє собою сукупність аналітичних способів і правил вивчення діяльності банку, спрямованих на дослідження різних об'єктів аналізу. Для проведення комплексного аналізу банківської діяльності використовуються такі методи:

1. Метод порівняння. Передбачає зіставлення невідомого (досліджуваного) явища, предметів із відомими, вивченими раніше, з метою визначення їх спільних рис або відмінностей. За допомогою цього методу визначаються загальне і специфічне в економічних явищах, вивчаються зміни досліджуваних об'єктів, тенденції і закономірності їх розвитку. В аналізі фінансової стійкості порівняння (як основний або допоміжний метод) використовують для вирішення всіх його завдань. Можна виділити такі найтипівіші ситуації, коли використовується порівняння та його цілі:

1. зіставлення планових і фактичних показників для оцінки ступеня виконання плану;
2. зіставлення фактичних показників із нормативними, що дає змогу проконтролювати дотримання банком різних нормативів, установлених НБУ;
3. порівняння фактичних показників із показниками минулих років (звітних періодів) для визначення тенденцій розвитку як банку, так і економічних процесів, що впливають на його діяльність;
4. зіставлення показників банку, що аналізуються, з показниками інших банків-конкурентів для визначення позицій банку на фінансовому ринку за різними показниками фінансової діяльності;
5. зіставлення паралельних динамічних рядів для вивчення взаємозв'язків досліджуваних показників;
6. зіставлення різних варіантів управлінських рішень із метою вибору оптимального;
7. зіставлення результатів діяльності до і після впровадження якогось нововведення.

2. Метод приведення показників до порівнянного вигляду. Наприклад, щоб згрупувати усі видані банком кредити, необхідно привести їх суми до порівнянного вигляду (оскільки банк видає кредити як у національній, так і в іноземній валюті);

3. Метод використання абсолютних і відносних показників. Абсолютні показники характеризують кількісні розміри наданих кредитів, залучених коштів, капіталу банку та ін., а відносні відбивають співвідношення певних абсолютних показників.

4. Метод групувань дає змогу через систематизацію даних балансу розібратися в сутності аналізованих явищ і процесів. Під час аналізу банківської діяльності застосовуються різні угруповання рахунків балансу, а саме: власних і залучених коштів, довго- і короткострокових

кредитів, термінів активно-пасивних операцій (для розрахунку показників ліквідності), видів доходів, витрат і прибутків;

5. Балансовий метод слугує головним способом для визначення співвідношень, пропорцій двох груп взаємозалежних та урівноважених економічних показників, підсумки яких мають бути тотожними. Цей метод допомагає зрозуміти економічний зміст функціонування банку;

6. Графічний метод. Графіки є масштабним зображенням показників за допомогою геометричних знаків (ліній, прямокутників, кіл) або умовних художніх фігур і мають велике ілюстративне значення. Завдяки їм досліджуваний матеріал стає зрозумілішим;

7. Метод табличного відображення аналітичних даних. Результати аналізу звичайно подаються у вигляді таблиць. Це найбільш раціональна і зручна для сприйняття форма уявлення аналітичної інформації про досліджувані явища за допомогою цифр, розташованих у певному порядку.

1.4. Види аналізу банківської діяльності

Залежно від спектра досліджуваних питань аналіз банківської діяльності поділяється на два види: 1) повний, коли вивчаються всі аспекти діяльності банку, тобто зовнішні та внутрішні його зв'язки; 2) тематичний, коли розглядається тільки вузьке коло питань.

Залежно від мети і характеру аналізу розрізняють такі його види:

1. Попередній — проводиться до здійснення якоїсь операції для обґрунтування управлінських рішень і планових завдань, прогнозування й оцінки очікуваного виконання плану, попередження небажаних результатів.

2. Оперативний — проводиться відразу після певної операції або у випадку зміни ситуації за короткий проміжок часу (добу, декаду тощо).

3. Підсумковий (заклучний) — проводиться за певний звітний період часу (місяць, квартал, півріччя, рік). Його цінність полягає в тому, що діяльність банку вивчається комплексно і всебічно за звітними даними відповідного періоду.

4. Перспективний — застосовується для прогнозування основних фінансових показників (капіталу, валюти балансу, обсягу кредитно-інвестиційного портфеля тощо) і результатів фінансової діяльності.

Залежно від об'єкта дослідження аналіз банківської діяльності поділяється на такі види:

1. Функціональний — дає змогу виявити спеціалізацію діяльності комерційного банку, його місце в системі розподілу банківських послуг, форми і перспективи взаємодії з іншими контрагентами системи.

2. Структурний — проводиться за видами банківських операцій і дає змогу визначити склад і питому вагу економічних контрагентів за активними і пасивними операціями, а також структуру доходів, витрат і прибутку банку.

3. Операційно-вартісний — завдяки цьому аналізу розширюється уявлення про прибутковість банку, вартість і рентабельність (або збитковість) конкретних операцій.

1.5. Організація аналітичної роботи в банках

Аналітичне дослідження, його результати та їх використання в банківському менеджменті мають відповідати певним принципам (вимогам) Розглянемо основні з цих принципів:

1. Урахування специфіки тієї країни, де функціонує банк, зокрема, її законодавства, нормативних вимог центрального банку, основних напрямів грошово-кредитної політики уряду.

2. Науковий характер, тобто аналіз має базуватися на комплексному науковому підході (використання передового досвіду, новітніх методів досліджень та ін.).

3. Комплексність, тобто аналіз повинен охоплювати всі сторони діяльності банку, щоб з'ясувати його фінансовий стан і виробити необхідні заходи для поліпшення його функціонування.

4. Забезпечення системного підходу до аналізу. При цьому кожний досліджуваний об'єкт розглядається як складна динамічна система елементів, певним способом пов'язаних між собою і з зовнішнім середовищем.

5. Об'єктивність, конкретність, точність, які означають, що аналіз має ґрунтуватися на достовірній інформації, а висновки і рекомендації супроводжуватися точними аналітичними розрахунками.

6. Дієвість, тобто аналіз повинен ефективно впливати на діяльність банку; з його допомогою керівництво може вчасно виявляти недоліки.

7. Проведення аналізу за планом і систематично. Для цього необхідно організувати в банку окремий підрозділ (департамент), що безпосередньо здійснює аналіз його діяльності, з чітким розподілом обов'язків серед співробітників.

8. Оперативність. Швидке і своєчасне проведення аналізу дає змогу керівництву банку приймати правильні управлінські рішення, що відповідають поточній кон'юктурі фінансового ринку і пріоритетам розвитку банку.

9. Демократизм. Участь в аналізі широкого кола співробітників банку забезпечує істотне підвищення його ефективності, що не тільки позитивно впливає на фінансові показники, а й створює необхідні умови для згуртованості колективу.

Для одержання об'єктивних результатів, які сприяють підвищенню ефективності функціонування банку, у комплексному аналізі банківської діяльності доцільно виділити такі етапи його проведення:

1. уточнюються об'єкти, мета і завдання аналізу, складається план аналітичної роботи;
2. розробляється система різних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу;
3. збирається і підготовлюється до аналізу необхідна інформація (перевіряється її точність, приводиться до порівнянного вигляду та ін.);
4. фактичні результати порівнюються з показниками плану звітного періоду, фактичними даними минулих років (періодів), основними показниками банків-конкурентів тощо;
5. зібрана інформація детально аналізується різними методами економічного аналізу банківської діяльності;
6. виявляються відхилення фактично отриманих результатів від планових або нормативних, а також причини цих відхилень і можливості їх усунення;
7. на підставі результатів аналізу пропонуються рекомендації щодо вдосконалення управління активно-пасивними операціями (зміна структури активів і пасивів із мінімальним рівнем різних банківських ризиків).

Баланс комерційного банку — це бухгалтерський баланс, у якому відбивається стан власних, залучених і позичених коштів банку, їх розміщення в кредитні й інші активні операції. За даними балансу здійснюється контроль за формуванням і розміщенням грошових ресурсів, станом кредитних, розрахункових, касових та інших банківських операцій, включаючи операції з цінними паперами.

2. АНАЛІЗ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

2.1. Сутність та види банківського капіталу

2.2. Основні підходи до аналізу власного капіталу

- 2.3. Оцінка вартості власного капіталу
- 2.4. Статутний капітал та порядок його формування
- 2.5. Аналіз резервного капіталу, спеціальних фондів і резервів
- 2.6. Аналіз нерозподіленого прибутку як складової власного капіталу
- 2.7. Аналіз субординованого капіталу
- 2.8. Аналіз власного капіталу за допомогою методу коефіцієнтів

2.1. Сутність та види банківського капіталу

Банківський капітал — це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою одержання прибутку.

Розрізняють залучений, позичений та власний банківський капітал. Залучений капітал — це грошові кошти юридичних та фізичних осіб, залучені банком на вклади. Операції, пов'язані з залученням коштів на вклади, мають назву депозитних, а таке залучення — депозитним. Запозичення коштів на міжбанківському ринку, у центральному банку, або через продаж власних боргових зобов'язань на грошовому ринку має назву недепозитного, а отриманий у такий спосіб банківський капітал — позиченим. Спільним для залученого та позиченого банківського капіталу є те, що це чужі для банку кошти, його зобов'язання перед вкладниками і кредиторами.

Власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку.

Роль захисної функції власного капіталу банку змінюється під дією низки факторів: загальноекономічного та фінансового стану країни, а також стабільності грошової сфери.

Наступна функція власного капіталу — забезпечення оперативної діяльності банку. Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності зазначена функція в банківській діяльності є другорядною (порівняно із захисною функцією) для власного капіталу банку.

Сутність регулювальної функції полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому.

Залежно від організаційно-правової форми діяльності банку його власний капітал поділяється на акціонерний і пайовий. Акціонерний власний капітал формується початково від випуску та розміщення акцій.

Пайовий власний капітал початково формується за рахунок внесків коштів та майна (паїв) у статутний капітал банку.

За формою інвестування виокремлюють формування власного капіталу в грошовій, матеріально-речовій формі та у формі фінансових активів.

Залежно від форми власності розрізняють такі види власного капіталу банку: приватний, заснований на власності фізичної особи; колективний — заснований на власності колективу, різних видів господарських товариств та підприємств; державний, який на правах власності належить державі.

За характером використання розрізняють власний капітал, що нагромаджується, та власний капітал, що споживається. Залежно від характеру використання в банківській діяльності власний капітал банку поділяється на робочий та неробочий. Робочим є власний капітал, який приносить

банкові дохід, а неробочим — капітал, вкладений в активи, які не тільки не приносять банкові доходів, а іноді й спричиняють збитки.

Залежно від способу розрахунку виокремлюють балансовий та регулятивний власний капітал. Балансовий власний капітал розраховується як різниця між балансовою вартістю активів та зобов'язань банку. Регулятивний власний капітал використовується органами банківського нагляду для обчислення економічних нормативів діяльності банків та деяких інших потреб. Обчислення регулятивного власного капіталу проводиться за досить складною формулою, яка постійно коригується Національним банком України. За основу беруть показник балансового власного капіталу, який потім коригується (як правило, зменшується) на різноманітні статті балансу, що характеризують банківські ризики.

Виходячи з порядку і джерела формування розрізняють: статутний капітал; резервний капітал та інші спеціальні фонди і резерви; нерозподілений прибуток; субординований капітал.

2.2. Основні підходи до аналізу власного капіталу

Щоб дати більш-менш реалістичну оцінку стану власного капіталу конкретного банку, у процесі його аналізу .

На стан та перспективи формування власного капіталу банку суттєво впливає зовнішнє середовище, в якому він функціонує, зокрема стан, в якому перебуває економіка країни.

Доцільно враховувати стратегію і тактику конкретного банку, яких він дотримується, здійснюючи банківські операції і надаючи послуги.

Необхідно враховувати вид банку, класифікованого, зокрема, за такими ознаками: форма власності; коло виконуваних операцій; організаційно-правова форма діяльності; сектор ринку, де функціонує банк.

В аналізі слід керуватися вимогами чинного законодавства, зокрема нормами, що регулюють формування статутного капіталу, резервного капіталу та інших фондів і резервів, а також враховувати порядок оподаткування прибутку юридичних осіб та доходів фізичних осіб.

Необхідно використовувати економічні нормативи, які застосовують при регулюванні діяльності банків органи банківського регулювання та нагляду.

Важливо під час аналізу власного капіталу визначити вартість окремих його складових елементів, а потім порівняти із вартістю залученого та позиченого капіталу.

У процесі аналізу власного капіталу банку виходячи з його цілей, слід використовувати методи всіх видів фінансового аналізу.

Здійснюючи аналіз власного капіталу банку, потрібно чітко розуміти його суть, а також враховувати класифікацію власного капіталу за різними ознаками.

Аналізуючи власний капітал, потрібно враховувати існуючі обмеження щодо діяльності банків. Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) і страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 % регулятивного капіталу банку.

2.3. Оцінка вартості власного капіталу

У банківській практиці існує кілька способів визначення вартості власного капіталу банку. Кожний з них має як позитивні сторони, так і певні вади.

Перший спосіб — це визначення бухгалтерської (балансової) вартості власного капіталу банку. Власний капітал розраховується як різниця між балансовою вартістю активів та зобов'язань.

Другий спосіб — спосіб ринкової вартості — полягає в тому, що активи та зобов'язання банку оцінюються за ринковою вартістю, виходячи з якої розраховується власний капітал банку. Цей

спосіб точніше відбиває реальний рівень захищеності банку, дає змогу більш динамічно та реалістично оцінювати вартість власного капіталу, оскільки ринкова вартість активів і зобов'язань постійно змінюється.

За цим способом власний капітал банку розраховується як сума низки його складових елементів.

Згідно з методикою Національного банку України регулятивний власний капітал банку складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) за вирахуванням суми недосформованих резервів за активними операціями банків, додаткового капіталу (капітал 2-го рівня), за вирахуванням відвернень.

Алгоритм розрахунку розміру регулятивного власного капіталу банку має такий вигляд:

$$РВК = ОК + ДК - В,$$

де РВК — регулятивний власний капітал банку;

ОК — основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями банку;

ДК — додатковий капітал банку;

В — відвернення.

При цьому слід враховувати такі основні підходи, характерні для зазначеної методики Національного банку України:

1. Основний капітал є постійним джерелом коштів, яке не може передаватися, перерозподілятися чи вилучатися у банку, а його розмір ґрунтується на консервативному підході до оцінювання активів банку.

2. Відрахування з основного капіталу нематеріальних активів пов'язане з тим, що вартість зазначених активів має тенденцію до зникнення у міру того, як банк наближається до неплатоспроможності.

3. Додатковий капітал не обов'язково слугує постійним джерелом банківських ресурсів, його вартість менш надійна, оскільки може включати «невиявлені», «приховані» збитки від банківської діяльності.

4. Включення до додаткового капіталу резервів під стандартну кредитну заборгованість зумовлене тим, що відносно цієї заборгованості на даний період не виникає сумнівів щодо повернення кредитів, однак практика свідчить про можливість неповернення частини стандартних кредитів.

5. Зменшення розрахункової суми регулятивного власного капіталу на придбані капітальні та боргові цінні папери, які випущені іншими банками, в портфелях банку на продаж та інвестиції пов'язане з необхідністю упередження ланцюгового банкрутства банків.

6. Зменшення розміру регулятивного власного капіталу на здійснені банком інвестиції в асоційовані компанії та банки та/або дочірні компанії і банки пов'язане із ризиками, які несе банк, а також із тим, що джерелом таких інвестицій має бути чистий прибуток.

7. По-різному враховуються прибутки та збитки поточного року. Збитки виключаються при розрахунку з основного капіталу, а прибутки включаються до додаткового капіталу..

8. З погляду фінансового обліку субординований капітал є зобов'язаннями банку, однак йому властиві окремі ознаки власного капіталу: виплата відсотків інвесторам може призупинятись (якщо це зазначено в угоді) у разі погіршення фінансового стану банку-боржника.

Залучення коштів на умовах субординованого боргу має для банків деякі переваги порівняно з іншими способами збільшення їх власного капіталу. По-перше, сплата процентів за

субординованим боргом здійснюється за рахунок збільшення валових витрат. По-друге, боргові зобов'язання не надають їх власникам права на управління банком. По-третє, механізм залучення коштів на умовах субординованого боргу простіший, ніж той, що застосовується, зокрема, під час емісії акцій.

9. При розрахунку загальної суми регулятивного власного капіталу додатковий капітал не повинен перевищувати розмір основного капіталу. Включення ж субординованого боргу в розрахунок власного капіталу фактично обмежується 50 % розміру основного капіталу.

2.4. Статутний капітал та порядок його формування

Статутний капітал являє собою вартість вкладів акціонерів (засновників, учасників) банку, внесених з метою формування його активів для початку чи подальшої банківської діяльності, а також гарантування інтересів вкладників та кредиторів банку.

Аналіз статутного капіталу банку слід здійснювати за такими напрямками: формування статутного капіталу під час створення банку; порядок збільшення розміру статутного капіталу; порядок зменшення розміру статутного капіталу.

Процес формування статутного капіталу створюваного банку має ряд особливостей, основними з яких є:

1. Організаційно-правова форма створюваного банку, яка визначає порядок формування статутного капіталу через безпосереднє вкладення інвесторами коштів та майна або залучення через відкриту чи закриту підписку на акції.

2. Статутний капітал банку формується тільки за рахунок власних коштів засновників, акціонерів (учасників) у грошовій формі в національній валюті України та у вільно конвертованій іноземній валюті (для нерезидентів). Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів, якщо такі кошти мають інше цільове призначення, а також коштів, джерела походження яких не підтверджені.

3. Мінімальний розмір статутного капіталу для банків встановлюється законодавчо. НБУ має право встановлювати для окремих банків, залежно від їх спеціалізації, диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації банку, але не нижче розмірів, передбачених законодавчо.

4. Слід розрізняти зареєстрований та незареєстрований статутний капітал. Виокремлюють також сплачену та несплачену частини статутного капіталу.

5. Банки можуть продавати акції первинного розміщення за ціною, не нижчою від номінальної вартості. У разі продажу таких акцій інвестору за ціною, вищою, ніж номінальна вартість, виникає емісійна різниця, яка використовується як власний капітал банку.

6. Банк може викуповувати в акціонера акції, що належать йому, для їх подальшого перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників чи анулювання або отримувати власні акції в дар.

7. Банки мають право придбавати власні акції або паї з наступним письмовим повідомленням НБУ про укладені угоди, яке має бути надіслане протягом п'яти робочих днів з дати укладення угод. Банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо це може призвести до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень.

Про намір банку придбати загальну кількість власних акцій або паїв у розмірі 10 % загальної емісії і більше банк письмово пові-домляє НБУ за 15 календарних днів до укладення угод. НБУ має право заборонити банку купівлю власних акцій або паїв у разі, якщо це може призвести до погіршення фінансового стану банку.

Збільшення статутного капіталу акціонерного банку здійснюється за допомогою випуску нових акцій, збільшення номінальної вартості акцій або обміну облигацій на акції, переведення субординованого боргу до розряду статутного капіталу (якщо це дозволено чинним законодавством). Збільшення статутного капіталу акціонерного банку не більш як на 1/3 може бути здійснено за рішенням правління, якщо таке передбачено статутом. Збільшення статутного капіталу допускається за умови, що всі раніше випущені акції повністю сплачені за вартістю не нижче номінальної. Наявність збитків у банку не є перешкодою для оголошення підписки на акції або паї банку та збільшення статутного капіталу банку.

Збільшення статутного капіталу пайового банку відбувається за рахунок додаткових внесків учасників, причому ці внески можуть не впливати на розмір частки учасників у статутному капіталі, зазначеної в установчих документах, якщо інше не передбачено ними.

Джерелами збільшення статутного капіталу є власні кошти акціонерів (засновників, учасників), а також дивіденди, які направляються на його збільшення у разі прийняття рішення вищим органом управління банку про капіталізацію дивідендів. При аналізі дивідендів, що використовуються на збільшення статутного капіталу, слід враховувати особливості розподілу прибутку та дивідендної політики банку.

Зменшення статутного капіталу здійснюється через зменшення номінальної вартості акцій або зменшення кількості акцій шляхом викупу частини їх у власників з метою анулювання.

2.5. Аналіз резервного капіталу, спеціальних фондів і резервів

До складу власного капіталу банку входять резервний капітал та інші спеціальні фонди і резерви. Перш ніж почати аналізувати зазначені складові елементи власного капіталу банку, необхідно з'ясувати їх економічну сутність, порядок формування та використання. Зауважимо, що чинним законодавством регулюється порядок створення та використання лише статутного і резервного капіталу. Інші фонди, призначені для розширення матеріально-технічного забезпечення діяльності банку, вирішення соціальних питань та матеріального стимулювання його працівників, банки мають право створювати самостійно з урахуванням вимог (якщо вони є) чинного законодавства.

Резервний капітал формується в порядку, встановленому загальними зборами учасників (засновників, акціонерів). Однак розмір резервного капіталу та щорічних відрахувань до нього не можуть бути меншими, ніж це встановлено законодавчо. Мова йде про те, що мінімальний розмір резервного капіталу не може бути меншим 25 % регулятивного капіталу (але не менше 25 % зареєстрованого статутного капіталу), а розмір відрахувань — меншим 5 % чистого прибутку.

Якщо діяльність банку створює загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, то НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру резервного капіталу та щорічних відрахувань до нього.

Якщо внаслідок діяльності банку розмір регулятивного капіталу зменшився до суми, що є меншою, ніж розмір статутного капіталу, то щорічні відрахування до резервного капіталу банку мають становити 10 % чистого прибутку банку до досягнення ними розміру 35 % від статутного капіталу банку.

Коли резервний капітал досягає встановленого розміру, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного капіталу відрахування від чистого прибутку на його формування поновлюються.

Прискорені розміри відрахувань з метою найшвидшого створення резервного капіталу можуть істотно знизити розмір прибутку, що використовується на виплату дивідендів. Це негативно відіб'ється на вартості акцій та подальшому формуванні статутного капіталу банку. Занадто низькі

розміри відрахувань від прибутку збільшать термін формування резервного капіталу і можуть негативно вплинути на фінансову стійкість банку.

Компонентом власного капіталу є загальні резерви, які створюються для відшкодування можливих непередбачених ризиків.

До складу власного капіталу включаються резерви, створені для покриття не виявлених на даний час збитків. Резерви, створені під виявлене погіршення якості певних видів активів або визнаних зобов'язань, не повинні входити до складу власного капіталу банку. Загальні резерви формуються за рішенням і в порядку, визначеному вищим органом управління банку з урахуванням вимог чинного законодавства. Відрахування до таких резервів здійснюється з чистого прибутку банку.

До складу власного капіталу банку входять спеціальні фонди та резерви. Згідно з чинним законодавством банки мають право створювати спеціальні фонди, призначені для розширення і розвитку банківської діяльності та її матеріально-технічної забезпеченості, вирішення питань матеріального стимулювання працівників та соціального розвитку колективу банку.

Власний капітал банку включає такий компонент як результати переоцінки окремих активів, зокрема основних засобів і нематеріальних активів. Резерви переоцінки виникають двома способами. По-перше, в деяких країнах банкам дозволяється час від часу зі зміною ринкової вартості проводити переоцінку своїх фіксованих активів. Такі переоцінки відображаються у балансі банку як резерв переоцінки. По-друге, нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки може входити до балансу в результаті довгострокового володіння деякими активами, відображеними у балансі за історичною вартістю їх придбання.

2.6. Аналіз нерозподіленого прибутку як складової власного капіталу

Нерозподілений прибуток — це частина чистого прибутку, яка не розподіляється, а утримується банком, як правило, з метою реінвестування в його діяльність. Зазначений прибуток є джерелом власного капіталу внутрішнього походження. У фінансовому обліку нерозподілений прибуток включає результат минулих років, результат минулого року, що очікує затвердження зборами акціонерів (засновників) та результат поточного року. Чим більші значення нерозподіленого прибутку, тим краще. Проте слід мати на увазі, що результат поточного року може бути відкоригований у бік зменшення за результатами аудиторських перевірок і до цього моменту не може бути сплачений у вигляді дивідендів. Натомість від'ємне значення результатів минулих років та поточного року означає, що банк у той чи інший період мав збитки, тобто «проїдав» свій власний капітал.

Здійснюючи аналіз нерозподіленого прибутку як джерела власного капіталу, необхідно поєднувати його з аналізом фінансових результатів діяльності банку, а також враховувати методи визначення дивідендів, які використовує банк, здійснюючи дивідендну політику. Слід враховувати також форми виплати дивідендів, обмеження на їх виплату, які встановлюються чинним законодавством та Національним банком України, а також діючий порядок виплати та оподаткування дивідендів.

Аналізуючи розмір дивідендів, які виплачуються власникам банку, необхідно з'ясувати тип дивідендної політики, яку проводить банк: консервативний, помірний чи агресивний. Кожному типу дивідендної політики відповідають конкретні методи визначення дивідендів, кожний з яких має як позитивні риси, так і певні вади.

Консервативному типу відповідають залишковий метод та метод постійного розміру дивідендних виплат. Сутність першого методу полягає в тому, що розмір прибутку для виплати дивідендів визначається як залишок після задоволення інвестиційних можливостей банку. Недолік

же полягає в нестабільності розмірів дивідендних виплат, що негативно впливає на формування ринкової вартості акцій та імідж банку.

Сутність методу постійного розміру дивідендних виплат полягає в збереженні стабільної суми дивідендних виплат протягом тривалого проміжку часу. Цей метод створює почуття впевненості власників у стабільності розміру поточного прибутку незалежно від різних чинників, визначає стабільність котирування акцій на ринку цінних паперів. Вадю зазначеного методу є слабкий взаємозв'язок між дивідендами та фінансовими результатами діяльності комерційного банку. Для зменшення впливу зазначеної вади стабільний розмір дивідендних виплат встановлюється, як правило, на відносно низькому рівні.

Помірному типу дивідендної політики відповідає метод постійної та змінної частини дивіденда. Сутність цього методу полягає в регулярності виплат стабільних, невеликих за розміром дивідендів у тісному взаємозв'язку з результатами фінансової діяльності банку, яка дає змогу збільшувати розмір виплачуваних дивідендів у періоди його ефективної роботи. Недоліком цього методу є зниження ринкової вартості акцій у випадку тривалої виплати мінімальних розмірів дивідендів, а також те, що він може ефективно застосовуватися банками з нестабільними в динаміці розмірами прибутку.

Агресивний тип дивідендної політики включає: метод стабільного приросту дивідендів та метод постійного коефіцієнта виплат.

Рішення про форму виплати дивідендів приймають Загальні збори учасників банку, при цьому вона може суттєво вплинути на розмір власного капіталу.

Здійснюючи аналіз власного капіталу, слід враховувати обмеження, встановлені чинним законодавством на виплату дивідендів:

банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу адекватності капіталу;

у разі, якщо за попередній рік діяльність банку була неприбутковою, банку дозволяється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі у сумі, що не перевищує 50 % від різниці між капіталом банку і рівнем регулятивного капіталу.

Суттєво впливає на розмір та структуру власного капіталу порядок оподаткування дивідендів.

2.7. Аналіз субординованого капіталу

До складу регулятивного власного капіталу включаються кошти, залучені на умовах субординованого боргу, тобто боргу, який виникає у банку в разі залучення коштів інвестора для включення їх до капіталу банку. Мета такого залучення — підвищення рівня капіталізації банків.

За своєю економічною сутністю субординовані зобов'язання є для банку позичковими грошовими коштами, які, зрештою, потрібно повертати власникам. Та з огляду на достатньо тривалий строк використання зазначених коштів і можливість їх конвертування (зокрема, на акції банку) такі позичкові кошти прирівнюються до власних. Банки можуть погашати попередній борг за рахунок нового запозичення, користуючись цим джерелом коштів необмежено довго. Серед гібридних (борг/капітал) капітальних інструментів є такі, яким властиві ознаки й акціонерного капіталу, й боргу. Ці інструменти у різних країнах мають певні відмінності

Але основні критерії, яким вони повинні відповідати, однакові:

— гібридні капітальні інструменти є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;

— вони не можуть бути погашеними з ініціативи власника (або без попередньої згоди на це наглядового органу);

— гібридні капітальні інструменти можна вільно використовувати для покриття збитків, не висуваючи перед банком вимог щодо припинення торговельних операцій;

— капітальний інструмент (на відміну від дивідендів або простого акціонерного капіталу та подібно до кумулятивних привілейованих акцій) передбачає можливість відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості банку не дає змоги зробити такі виплати.

Норми чинного українського законодавства не містять чіткого переліку видів гібридних капітальних інструментів (що доцільно було б зробити), проте визначають критерії, яким вони мають відповідати. Зауважимо, ці критерії практично узгоджуються з Базельською угодою про капітал.

До субординованого капіталу включаються кошти, залучені від банків та інших юридичних осіб (небанківських установ) як резидентів, так і нерезидентів у національній та в іноземній валюті. Сума залучених коштів на умовах субординованого боргу для врахування їх у розрахунок власного капіталу банку повинна бути не меншою 500 тис. грн.

Кошти на умовах субординованого боргу залучаються на строк не менше п'яти років і повинні мати первинний строк погашення не менше п'яти років. Якщо строк погашення боргу не фіксований, то ці кошти сплачуються лише після повідомлення інвестора не раніше, ніж через п'ять років. Національний банк України може надати дозвіл на дострокове погашення субординованого боргу за умови, що запит на таке погашення зроблено за ініціативою позичальника і за умови збільшення основного капіталу банку в розмірі не меншому, ніж розмір субординованого боргу, який планується повернути інвестору.

Угода про залучення коштів на умовах субординованого боргу не повинна включати ніяких положень, які передбачають, що у випадку особливих обставин, окрім згортання діяльності банку, борг буде сплачений до погодженої дати його погашення.

Процентна ставка за субординованим боргом не може перевищувати розмір облікової ставки Національного банку України протягом усього періоду дії угоди. У разі зменшення розміру облікової ставки НБУ, інвестор і банк-боржник зобов'язані внести відповідні зміни до угоди щодо зменшення процентної ставки за субординованим боргом. Якщо залучено кошти на умовах субординованого боргу в іноземній валюті, то процентна ставка не може перевищувати ставку LIBOR (за відповідний період) плюс 4 % річних протягом усього періоду дії укладеної угоди. Ставка LIBOR визначається банком на дату укладення угоди і коригується на кожне перше число щомісяця без укладення додаткової угоди.

Капіталізація процентів за таким боргом не допускається. Сплата процентів за субординованим боргом здійснюється не частіше, ніж один раз на квартал.

2.8. Аналіз власного капіталу за допомогою методу коефіцієнтів

Власний капітал банку, виходячи з функцій, які він виконує, посідає важливе місце в системі показників, що характеризують фінансовий стан банку. Одним із показників, що характеризує стан власного капіталу, особливо під час створення банку, є мінімальний розмір статутного капіталу.

Для оцінювання достатності власного капіталу банку використовувався коефіцієнт співвідношення власного капіталу (ВК) та залучених коштів (ЗК):

$$K_1 = \frac{BK}{ЗК} 100 \%$$

Порядок розрахунку коефіцієнта K1 має суттєві недоліки, які знижують його привабливість при проведенні аналізу. До них, зокрема, відносять такі: не враховується рівень ризикованості активів, у які вкладаються банківські ресурси; не беруться до уваги позабалансові зобов'язання банку та пов'язані з ними ризики; не враховується специфіка та призначення складових елементів власного капіталу, а також залучених коштів. Разом з тим цей коефіцієнт показує, скільки власних коштів вистачить для забезпечення надійного зберігання коштів вкладників та кредиторів.

Для оцінювання власного капіталу банку можуть використовуватися і такі коефіцієнти:

$$K_2 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Пасиви банку}};$$

$$K_3 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи банку}};$$

$$K_4 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Робочі активи}};$$

$$K_5 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Ризикові активи}}.$$

Зазначені вище коефіцієнти характеризують з того чи іншого боку функціональне призначення власного капіталу банку, однак їм властиві недоліки. По-перше, не враховується призначення окремих складових власного капіталу. По-друге, суб'єктивний характер оцінок та висновків, відсутність обґрунтованих та загально визнаних значень перелічених вище коефіцієнтів. По-третє, велика трудомісткість визначення цих коефіцієнтів.

Норматив адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності або коефіцієнт Кука) визначається як співвідношення регулятивного власного капіталу (РВК) до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених на відповідні коефіцієнти ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями (Aз):

$$K_6 = \frac{\text{РВВ}}{A_3} 100 \quad \%.$$

Нормативне значення K6 має бути (залежно від строку діяльності банку) не менше 8 %, 12 або 15 %, тобто на кожні 100 одиниць потенційних збитків банк повинен мати відповідно не менше 8, 12 або 15 одиниць власного капіталу. У випадку недостатності власного капіталу банк може довести його до мінімального нормативного значення через: збільшення розміру власного капіталу; зменшення розміру активів; зміну структури активів зменшенням частки високоризикованих активів.

Відношення власного регулятивного капіталу (РВК) до загальних активів банку, зменшених на створені відповідні резерви (Aр):

$$K_7 = \frac{\text{РВК}}{A_P} 100 \quad \%.$$

Коефіцієнт K7 визначає достатність власного регулятивного капіталу, зважаючи при цьому на загальний обсяг банківської діяльності, незалежно від розміру різних видів ризиків. Нормативне значення K7 повинно було бути не менше 4 %. Зауважимо, що Національний банк України при розрахунку нормативу адекватності основного капіталу K7 тепер використовує в чисельнику формули замість РВК основний власний капітал банку (капітал

1-го рівня), а в знаменнику загальні активи, зменшені на суму коштів за окремими рахунками, зокрема недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями банків.

Залежність банку від його засновників (акціонерів, учасників) характеризує наступний коефіцієнт:

$$K_8 = \frac{СК}{БВК},$$

де СК — сплачений статутний капітал банку,

БВК — балансовий власний капітал банку.

Якісну оцінку власного капіталу банку дає співвідношення:

$$K_9 = \frac{РВК}{БВК},$$

де БВК — балансовий власний капітал, або як іноді його називають брутто-капітал, який містить як відвернений (імобілізований) власний капітал, так і фактичні залишки власного регулятивного капіталу (РВК), які можна використати для здійснення активних операцій. Від'ємне значення РВК свідчить не лише про відсутність власних ресурсів, вкладення яких приносить дохід, а й про використання залучених та позичкових коштів не за цільовим призначенням.

Коефіцієнт захищеності власного капіталу розраховується за формулою:

$$K_{10} = \frac{ОЗ}{ВК},$$

де ОЗ — основні засоби,

ВК — власний капітал банку.

Коефіцієнт K10 характеризує захищеність власного капіталу від інфляції через вкладення коштів у нерухомість, обладнання та інші матеріальні активи. Однак таке одностороннє використання капітальних ресурсів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банку. Слід враховувати існуючі законодавчі обмеження. Зокрема, банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 25 % капіталу банку (це обмеження не поширюється: на приміщення, в яких розміщуються підрозділи банку, що виконують банківські операції; майно, яке перейшло до банків у власність на підставі реалізації прав заставодержателя; майно набуте банком з метою запобігання збиткам за умови відчуження його банком протягом одного року з моменту набуття права власності на нього).

Ефективність використання власного капіталу характеризує коефіцієнт його рентабельності:

$$K_{11} = \frac{ЧП}{ВК} 100 \%,$$

де ЧП — чистий прибуток банку;

ВК — власний капітал банку.

Визначити ефективність використання коштів власників та доцільність їх вкладання до банку можна за допомогою коефіцієнта рентабельності статутного капіталу:

$$K_{12} = \frac{ЧП}{СК} 100 \%,$$

де ЧП — чистий прибуток банку;

СК — сплачений статутний капітал банку.

Важливим показником, який характеризує власний капітал банку є мультиплікатор капіталу. Він відображає фінансовий важіль або політику в галузі фінансування: вибір джерел формування банківських ресурсів (боргові зобов'язання чи акціонерний капітал). Мультиплікатор (М) капіталу обчислюється як відношення суми загальних активів (А) до власного капіталу банку (ВКБ):

$$M = \frac{A}{ВКБ}$$

Мультиплікатор капіталу є прямим показником фінансового важеля банку. Він показує, яку кількість гривні активів повинна забезпечувати кожна гривня власного капіталу (тобто коштів власників банку) і відповідно яка частка банківських ресурсів може бути сформована у формі боргових зобов'язань. Оскільки власний капітал повинен покривати збитки за активами банку, то чим вищий рівень мультиплікатора, тим вищий ступінь ризику банкрутства банку. Водночас чим вищий мультиплікатор, тим вищий потенціал банку для більш високих виплат своїм власникам (акціонерам).

ТЕМА 3. АНАЛІЗ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ БАНКУ

- 3.1. Економічна сутність зобов'язань банку, завдання аналізу та його інформаційна база
 - 3.2. Аналіз динаміки та структури зобов'язань банку
 - 3.3. Класифікація зобов'язань банку
 - 3.4. Аналіз структури зобов'язань банку
 - 3.5. Аналіз строкових депозитів
 - 3.6. Аналіз депозитів до запитання
 - 3.7. Аналіз використання міжбанківського кредиту у формуванні ресурсів банку
 - 3.8. Аналіз ефективності формування та використання банківських ресурсів
- 3.1. Економічна сутність зобов'язань банку, завдання аналізу та його інформаційна база

Під зобов'язаннями банку слід розуміти вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму коштів у визначений час у майбутньому. У бухгалтерському обліку до зобов'язань включають кошти на поточних рахунках клієнтів; кредиторську заборгованість, заборгованість за нарахованими процентами та відстрочену дебіторську заборгованість за доходами, але не включають доходи, прибуток та внутрішньо-банківські розрахунки.

зобов'язання заведено поділяти на залучені та запозичені кошти. Залучені кошти є найбільшою частиною зобов'язань банку. Це основне джерело формування ресурсів банку, які спрямовуються на проведення активних операцій.

До залучених коштів банку належать залишки коштів на поточних, бюджетних рахунках клієнтів, депозитні вклади фізичних та юридичних осіб, вклади до запитання, залишки на пластикових платіжних картах, кредиторська заборгованість тощо.

У банківській практиці залучені кошти називають депозитними зобов'язаннями.

Депозит (вклад) — це зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату. Депозити утворюються за рахунок вкладу в банк суми грошей готівкою або у безготівковій формі, у вигляді цінного папера, що належить до оплати. Практично всі клієнтські рахунки в пасиві називаються депозитними. Депозитним може бути будь-який рахунок, відкритий клієнтові в банку, на якому зберігаються його грошові кошти. У світовій практиці їх частка в структурі пасивів становить від 60 до 80 %.

Депозитні операції відіграють значну роль у діяльності банку:

депозитні операції є головним джерелом проведення активних і, насамперед, пасивних операцій. Від характеру депозитів залежать види кредитних операцій і, відповідно, розмір доходу банку;

правильна організація депозитних операцій забезпечує ліквідність комерційних банків;
депозитні операції сприяють прискоренню безготівкових розрахунків;
ресурси, сформовані за рахунок депозитних операцій, зазвичай дешевші міжбанківських кредитів.

Водночас депозитні операції мають певні недоліки:

операції щодо залучення коштів у вклади пов'язані зі значними маркетинговими зусиллями, грошовими і матеріальними витратами комерційних банків. Це не дає змоги комерційному банку в разі необхідності оперативного отримувати грошові кошти для проведення активних операцій, здійснення непередбачених платежів;

мобілізація коштів у вклади (депозити) в більшості випадків залежить від вкладників, а не від комерційного банку, якому часто важко, а то й неможливо досягти додаткового залучення коштів;
загальний обсяг тимчасово вільних грошових коштів у рамках окремого банку або району об'єктивно обмежений.

Метою аналізу зобов'язань банку є оцінка та визначення шляхів оптимізації їх структури за двома критеріями:

- зниження середньої вартості ресурсів банку;
- підвищення стабільності ресурсної бази та надійності банку в цілому.

Досягнення цієї мети конкретизується у таких завданнях:

оцінювання ділової активності банку щодо залучення зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності;

дослідження динаміки та структури зобов'язань банку;

контроль дотримання банком нормативів обов'язкового резервування коштів на коррахунку в НБУ.

визначення стабільності та оборотності зобов'язань банку в цілому та окремих їх складових;

визначення середньої вартості ресурсів банку та окремих їх складових;

аналітичне оцінювання ступеня використання залучених та запозичених коштів.

3.2. Аналіз динаміки та структури зобов'язань банку

Аналіз масштабів діяльності банку щодо залучення зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності починається з визначення частки, яку займають зобов'язання банку у валюті балансу.

$$Ч_{зоб} = \frac{\text{Зобов'язання банку}}{\text{Валюта балансу банку}}$$

Оскільки банк — це установа, яка працює в основному із залученими коштами, то, як правило, їх частка в пасивах банку становить не менше 80 %. Значення менше цієї величини означає більш високу фінансову стійкість банку, проте негативно характеризує його ділову активність.

Аналіз зобов'язань банку починають з визначення їх суми за балансом через обчислення залишків за рахунками на підставі балансу банку. На цьому ж етапі аналізу дається характеристика зміни суми зобов'язань банку в динаміці в абсолютному та відносному виразах.

3.3. Класифікація зобов'язань банку

Наступним етапом аналізу є вертикальний аналіз зобов'язань, або аналіз їх структури. Для зручності проведення аналізу зобов'язання банку класифікуються за різними ознаками, тобто

залежно від вкладників, форми власності, строку і порядку повернення, за групами клієнтів, за ціною ресурсів тощо.

Що всі зобов'язання банку можна розділити на дві групи: депозити та інші зобов'язання, такі як кредиторська заборгованість та цінні папери власного боргу. До особливих залучених коштів належить субординована заборгованість банку. За своєю природою такий вид ресурсів належить до зобов'язань, але при розрахунку суми регулятивного капіталу субординована заборгованість включається до його складу і вираховується із загальної суми зобов'язань.

Оскільки частка депозитів у зобов'язаннях найбільша, то потрібно окремо проаналізувати їх структуру.

За строками використання коштів рахунки поділяються на: депозити (вклади) до запитання та строкові депозити. У свою чергу, в структурі строкових депозитів виділяють: ультрастрокові (типу овернайт), короткострокові (до одного року) та довгострокові (більше одного року).

За категоріями вкладників депозити поділяються на: депозити банків; депозити за рахунок бюджетних коштів, депозити суб'єктів господарської діяльності; депозити фізичних осіб.

За формою грошового обігу можна виділити: депозити внесені готівкою та безготівкові депозити. При цьому депозити від фізичних осіб, як правило, залучаються готівкові, а від юридичних осіб — безготівкові.

За валютою, у якій номіновано депозит розрізняють: депозити у національній валюті та депозити в іноземній валюті. Останні підрозділяють на депозити у вільно конвертованій валюті та у невідільно конвертованій валюті.

За цільовим призначенням депозити поділяються на: дохідні депозити та гарантійні депозити.

За способом юридичного оформлення зобов'язань виокремлюють: депозити, оформлені угодою, депозити з наданням ощадної книжки, депозити з наданням ощадного сертифіката.

Згідно зі світовою практикою при аналізі структури за вартісною ознакою зобов'язань виділяють такі узагальнені групи:

депозити до запитання (онкольні депозити);

строкові депозити (включаючи вклади населення та боргові цінні папери);

міжбанківський кредит;

кредиторська заборгованість.

Ефективність формування ресурсної бази банку залежить від раціонального поєднання трьох чинників: стабільності (стійкості), вартості та строковості. Розглянемо переваги та недоліки окремих складових ресурсної бази за цією ознакою.

До депозитів до запитання (або онкольних депозитів) відносять: залишки на поточних рахунках клієнтів; кошти місцевих бюджетів та позабюджетних фондів; кошти на коррахунках інших банків (рахунках «лоро»); кошти в розрахунках (невикористані залишки за акредитивами, лімітованими чековими книжками, кошти замовників на спеціальних рахунках, розрахунках по капітальних вкладеннях в цілому за об'єкт); вклади населення до запитання.

Депозити до запитання розміщують у банку на поточних рахунках клієнтів. Вони використовуються для поточних розрахунків власника рахунка з його партнерами. На вимогу клієнта кошти з поточного рахунка у будь-який час можуть вилучатися через видачу готівки, виконання платіжного доручення, сплати чеків або векселів. До вкладів до запитання прирівнюються вклади з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунка (за умови, що термін повідомлення не перевищує одного місяця).

Вклади до запитання є нестабільними, що обмежує можливість їх використання банком для кредитних та інвестиційних операцій, тому власникам поточних рахунків сплачується низький депозитний процент або не сплачується зовсім.

Строкові депозити — це грошові кошти, які розміщуються в банку на строго обумовлений термін і можуть зніматися після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку за встановлений період. Строкові депозити поділяються на депозити від юридичних та фізичних осіб (вклади населення). Банку вигідно залучати строкові депозити, бо вони стабільніші і дають змогу банкові розпоряджатися ними тривалий термін.

Ощадний (депозитний) сертифікат — це письмове підтвердження депонування банком грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку суми депозиту і процентів за ним. Доходи за ним нараховуються у вигляді процентів на номінал, фіксованої премії чи виграшу або як різниця між ціною розміщення та ціною погашення (сума дисконту) цінного папера. Депозитний сертифікат може використовуватись його власником як платіжний засіб і обертатися на фондовому ринку.

Міжбанківський кредит — береться банком у разі термінової потреби в грошових коштах з метою вкладання у вигідні операції та для підтримання ліквідності. У цій групі ресурсів виділяють саме міжбанківські кредити та міжбанківські депозити. Міжбанківські кредити порівняно з міжбанківськими депозитами є дорожчими і коротшими за термінами залучення. Перевагою цього виду ресурсів є його висока мобільність, основним недоліком — відносно висока витратність. Специфічним видом ресурсів є кредити, отримані від НБУ. Їх джерелом є здебільшого емісія. Надання кредитів Національним банком іноді пов'язане з рефінансуванням, тобто комерційні банки спочатку надають позики своїм клієнтам за рахунок власних коштів, а потім НБУ компенсує (рефінансує) їх комерційному банку. НБУ є кредитором останньої інстанції для банків другого рівня.

До зобов'язань банку відносять також кредиторську заборгованість бюджету та позабюджетним фондам, заборгованість банку за господарськими операціями, заборгованість працівникам банку з заробітної плати та інші пасиви. Цей вид ресурсів належить до сталих пасивів банку і може бути використаний у крайніх випадках на дуже короткі терміни. За своєю вартістю кредиторська заборгованість є безкоштовним ресурсом. Тому збільшення тривалості її обороту — додаткове безкоштовне джерело фінансування банківської діяльності.

3.4. Аналіз структури зобов'язань банку

Чим вища частка зобов'язань перед клієнтами банку (підприємств та організацій) на довгостроковій основі, тим вища стабільна частина ресурсів комерційного банку, що позитивно впливає на його ліквідність і зменшує залежність від міжбанківських позик. Проте строкові депозити є дорожчими, що негативно впливає на рентабельність та прибутковість роботи банку. Водночас збільшення частки (понад 30 %) банківських позик підвищує ризик незбалансованої ліквідності, оскільки посилюється залежність банку від зовнішніх джерел фінансування. Необхідно зазначити, що, враховуючи дефіцит вільних коштів у суб'єктів господарювання, на сьогодні частка МБК у структурі зобов'язань сягає 30—40 %.

На першому етапі аналітичної роботи необхідно оцінити структуру залучених депозитних коштів банку за депонентами (видами вкладників), їх тенденцію та напрями здійснення відповідно до депозитної політики.

Аналіз окремих видів залучених ресурсів дає змогу конкретизувати шляхи підвищення ліквідності та прибутковості роботи банку.

3.5. Аналіз строкових депозитів

Зростання частки строкових депозитів (незважаючи на те, що це більш дорогий ресурс) позитивно впливає на ліквідність балансу та сприяє стійкості та надійності ресурсної бази.

Аналіз строкових депозитів проводиться за допомогою системи показників.

1. Оборотність депозитних вкладень. Цей показник характеризує кількість оборотів, що здійснюють депозитні вкладення за певний період, і розраховується за формулою:

$$N = \frac{\text{Оборот з видачі вкладів (дебетовий оборот)}}{\text{Середній залишок вкладів}}$$

2. Тривалість одного обороту депозитних вкладень у днях (або середній термін зберігання вкладених коштів). Для його розрахунку використовується формула:

$$t = \frac{\text{Середній залишок вкладів}}{\text{Оборот з видачі вкладів}} \cdot \text{Кількість днів у періоді}$$

Даний показник відбиває в динаміці стабільність вкладів, що дуже важливо для оцінювання вкладів як ресурсів короткострокового кредитування. Чим більший цей показник, тим стабільніша ресурсна база. Тобто позитивною вважається тенденція уповільнення оборотності депозитних вкладів.

3. Рівень осідання депозитних вкладень:

$$P_{\text{осід}} = \frac{\text{Залишок на кінець} - \text{Залишок на початок}}{\text{Оборот знаходження депозитів}}$$

Цей коефіцієнт повинен розраховуватися на кілька дат, щоб простежити загальну тенденцію (поведінку) вкладів. Розрахунок коефіцієнта тільки на дві звітні дати (за один період) може призвести до помилкового тлумачення реальних подій.

4. Середній термін використання депозитів:

$$t = \frac{\sum \text{Депозит } i\text{-й} \cdot \text{Строк використання депозиту}}{\sum \text{Депозитів}}$$

Показник характеризує середній «вік» депозитів.

5. Коефіцієнт нестабільності депозитів:

$$K_{\text{нест}} = \frac{\text{Сума достроково вилучених депозитів}}{\text{Загальна сума депозитів}}$$

Даний коефіцієнт характеризує рівень достроково вилучених строкових депозитів. Зниження середнього терміну використання депозитів у поєднанні зі значним коефіцієнтом нестабільності (більше 10 %) говорить про посилення нестабільності депозитної бази, що негативно впливає на ліквідність банку.

6. Коефіцієнт використання депозитів:

$$K_{\text{вик}} = \frac{\text{Середні залишки за кредитними вкладеннями}}{\text{Середні залишки за всіма залученими вкладеннями}}$$

Цей коефіцієнт показує, який процент від загального обсягу залучених ресурсів розміщений у кредити. Якщо коефіцієнт перевищує 75 %, то це свідчить про ризиковану агресивну кредитну політику банку. Якщо ж він менший 65 %, це свідчить про пасивну кредитну політику.

7. Рівень диверсифікації депозитів:

$$P_{\text{диверс.}} = \frac{\text{Сума великих депозитів}}{\text{Депозити, всього}}$$

Рівень диверсифікації депозитів визначається кількістю та питомою вагою великих депозитів, які збільшують ризик втрат та порушення ліквідності у випадку дострокового вилучення депозиту. Сума всіх великих депозитів не повинна перевищувати розмір капіталу банку. До великого депозиту належить депозит понад 10 % від розміру власного капіталу банку. Занадто високий рівень диверсифікації депозитів ускладнює управління депозитною базою. Оптимальним цей рівень вважається тоді, коли загальна сума великих депозитів не перевищує розміру капіталу банку.

8. Відносна витратність депозитів:

$$B = \frac{\text{Процентні витрати за депозитними вкладками}}{\text{Середні залишки депозитних вкладень}}$$

Цей показник показує, скільки банк витрачає коштів на кожну гривню залучених ресурсів у вигляді строкових депозитів. Фактично його значення дорівнює середньозваженій процентній ставці за депозитами. Для оцінювання вигідності даного виду ресурсів його необхідно порівнювати із витратністю інших залучених коштів та дохідністю кредитних вкладень.

Банки повинні мати свою стратегію підтримання стійкості депозитів. Важливими елементами такої стратегії є підвищення якості обслуговування клієнтів, стабільність процента, щоб клієнти залишалися вірними банку в період кризових ситуацій.

Кошти, що залучаються комерційними банками як депозити строком до одного року, можуть у певних економічних межах використовуватися не тільки для видачі короткострокових позик, а й для надання їм на більш тривалий строк. Для того щоб установити межу, в рамках якої можливе спрямування короткострокових ресурсів на середньо- і довгострокове кредитування, банками розраховується коефіцієнт трансформації короткострокових позик у довгострокові за такою формулою:

$$K_T = \left(1 - \frac{D_0}{K_0}\right) \cdot 100 \%$$

де K_T — коефіцієнт трансформації;

D_0 — дебетовий оборот з видачі короткострокових позик строком до одного року;

K_0 — кредитовий оборот з надходження коштів на депозитні рахунки строком до одного року.

Умовне вивільнення або умовне залучення коштів з обороту внаслідок зміни швидкості оборотності депозитів розраховується за формулою:

$$\Delta B(Z) = (t^1 - t^0) \cdot O^0 \cdot 1 \text{ дн.}$$

де t_1 , t_0 — тривалість одного депозитного обороту в днях відповідно у звітному та базисному періодах;

O^0 — одnodенний оборот депозитів (дебетовий) по поверненню;

ΔB — умовне вивільнення ресурсів;

ΔZ — умовне залучення ресурсів.

Процентні витрати за депозитами залежать від двох факторів: обсягу залучених строкових депозитів та середньої процентної ставки за депозитами (середньої витратності строкових депозитів).

Факторний аналіз зміни процентних витрат банку за депозитами строковими проводиться за такою факторною моделлю:

$$W = Q \cdot B,$$

де W — процентні витрати;

Q — обсяг залучених депозитів;

B — відносна вартість депозитів.

3.6. Аналіз депозитів до запитання

Важливою складовою ресурсної бази банку є залишки коштів на поточних рахунках клієнтів та на коррахунках інших банків, тобто депозити до запитання. Аналіз залишків коштів на рахунках клієнтів з позиції ліквідності балансу здійснюється на основі даних про їх частку в загальній сумі зобов'язань. Значна питома вага депозитів до запитання негативно відбивається на стані ліквідності банку: по-перше, погіршується співвідношення ліквідних активів та зобов'язань до запитання, яке характеризує поточну ліквідність; по-друге, знижується стабільність ресурсної бази банку. Проте збільшення частки депозитів до запитання в загальних зобов'язаннях зменшує відносну вартість ресурсної бази в цілому.

Поліпшення ліквідності може бути досягнуто через зміну структури залучених та позичених коштів, збільшення питомої ваги строкових депозитів можливим переоформленням стабільної частини залишків коштів на рахунках до запитання у строкові депозити, залучення значної кількості невеликих клієнтів, за рахунками яких не буває великої амплітуди коливань по залишках.

Для аналізу депозитів до запитання використовуються, фактично, такі самі показники, як і при аналізі строкових депозитів:

1. Оборотність коштів на поточних рахунках клієнтів. Цей показник відбиває кількість оборотів, що здійснюють онкольні депозити за певний період і розраховується за формулою:

$$N = \frac{\text{Оборот з видачі коштів з поточних рахунків клієнтів (дебетовий оборот)}}{\text{Середній залишок коштів на поточних рахунках клієнтів}};$$

2. Тривалість одного обороту онкольних депозитів у днях (або середній термін утримання коштів на поточних рахунках). Для його розрахунку використовується формула:

$$t = \frac{\text{Середній залишок коштів на поточних рахунках клієнтів}}{\text{Оборот з видачі коштів (дебетовий оборот)}} \times \frac{\text{Кількість днів у періоді}}{1};$$

Чим більший цей показник, тим стабільніша ресурсна база.

3. Рівень осідання коштів на поточних рахунках:

$$P_{\text{осід}} = \frac{\text{Залишок на кінець} - \text{Залишок на початок}}{\text{Оборот з надходження коштів}};$$

4. Коефіцієнт нестабільності депозитів:

$$K_{\text{нест}} = \frac{\text{Середнє абсолютне відхилення залишків на поточних рахунках від їх середньої величини}}{\text{Середній залишок на поточних рахунках в аналізованому періоді}};$$

Відхилення від середнього залишку на величину коефіцієнта нестабільності визначає мінімальні та максимальні межі стабільного залишку на поточних рахунках. Чим нижчий коефіцієнт нестабільності, тим вищий мінімальний стабільний залишок, який може бути переоформлений на депозитний рахунок. Такі розрахунки потрібно робити, як за всіма залишками на рахунках клієнтів, так і за окремими рахунками з метою визначення стабільних залишків у окремих клієнтів (щоб проводити з ними роботу щодо відкриття депозитних рахунків). Якщо коливання на рахунках окремих клієнтів значні, а по загальній сумі рахунків вони невеликі, то ресурсну базу можна вважати стабільною. Якщо підприємство постійно підтримує залишок на поточних рахунках у певних межах, воно може отримувати пільги під час розрахунково-касового обслуговування.

Використовуючи дані табл. 3.1 та дані оборотно-сальдового балансу банку, розрахуємо основні показники, що характеризують стабільність депозитів до запитання.

Аналіз строкових депозитів доцільно починати з аналізу їх структури.

значна частка коштів, які надходять на поточні рахунки клієнтів банку, залишається без руху протягом тривалого строку. Банки зацікавлені в залученні цих коштів на строкові депозити для зміцнення стабільної депозитної бази. Тому банки за допомогою такої методики можуть допомогти клієнтам у визначенні частки коштів від планового виторгу, що осідає на поточному рахунку, яка без шкоди для підприємства може бути розміщена на строковий депозитний рахунок:

$$Ч_{\text{сд}} = Н_{\text{пл}} \cdot \frac{З_{\text{ф}}}{Н_{\text{факт}}} \cdot 100 \%$$

де $Ч_{\text{сд}}$ — частка коштів від планової виручки, що може бути розміщена на строковий депозитний рахунок;

$З_{\text{ср}}$ — середній залишок коштів на поточному рахунку за відповідний період минулого року;

$Н_{\text{факт}}$ — фактичні надходження на поточний рахунок (фактична реалізація за відповідний період минулого року);

$Н_{\text{пл}}$ — очікувані надходження на поточний рахунок підприємства (план з реалізації).

Оцінюючи стабільність ресурсів банку, важливо проаналізувати коефіцієнти нестабільності депозитів до запитання. Практика свідчить, що у разі збільшення кількості клієнтів, що обслуговуються в банку, та збільшення частки малих клієнтів, коефіцієнт стабільності залишків на поточних рахунках підвищується за рахунок зменшення амплітуди коливань на цих рахунках. За теорією ймовірності, одночасного відпливу коштів на всіх рахунках не може бути. Відплив коштів з рахунку одного невеликого клієнта компенсується припливом коштів на рахунок іншого клієнта. Тому на банківських рахунках у цілому завжди має місце постійний залишок. Якщо банк має стабільні залишки за депозитами до запитання, він може використовувати ці ресурси для кредитування, при цьому витрати за ними будуть мінімальними.

Коефіцієнт плинності клієнтів розраховується за такою формулою:

$$К_{\text{пл}} = \frac{\text{Кількість закритих рахунків за період}}{\text{Середня кількість рахунків клієнтів}}$$

Коефіцієнт постійності клієнтів розраховується за формулою:

$$К_{\text{пост}} = 1 - К_{\text{пл}}$$

Коефіцієнт залучення клієнтів розраховується за формулою:

$$K_z = \frac{\text{Кількість відкритих рахунків за період}}{\text{Середня кількість рахунків}}$$

Коефіцієнт розширення клієнтської бази розраховується за формулою:

$$K_p = \frac{\text{Кількість відкритих рахунків} - \text{Кількість закритих рахунків}}{\text{Середня кількість рахунків}}$$

3.7. Аналіз використання міжбанківського кредиту у формуванні ресурсів банку

Міжбанківський ринок — частина ринку позикових капіталів, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються та розміщуються банками між собою.

Учасниками міжбанківського ринку кредитних ресурсів є Національний банк України, його регіональне управління, комерційні банки, їх філії та відділення. Розміщувати й купувати кредитні ресурси на міжбанківському ринку кредитних ресурсів банкові вигідно передусім з двох причин:

- комерційні банки на відміну від суб'єктів господарської діяльності, вирізняються вищою надійністю;
- процентна ставка за міжбанківськими кредитами, як правило, нижча від ставки за кредитами суб'єктам економіки.

Міжбанківські кредити за складом поділяються на взаємні кредити між комерційними банками та кредитування НБУ комерційних банків. У загальній структурі міжбанківських кредитів переважають взаємні кредити комерційних банків (80—85 %), проте з розвитком банківської системи частка кредитів НБУ зростатиме.

Розрізняють міжбанківські активні та пасивні кредитні операції: ринок міжбанківських депозитів та ринок міжбанківських кредитів. Міжбанківський депозит — це депозит одного банку в іншому. Міжбанківський кредит є основним джерелом запозичених коштів комерційного банку і слугує для підтримки кредитного потенціалу, поточної ліквідності банку або забезпечення рентабельного вкладення коштів.

Суб'єктами міжбанківського кредиту є міжбанківські об'єднання, комерційні банки або інші кредитні інститути, фінансові компанії та Національний банк України. Ці суб'єкти можуть одночасно бути і в ролі кредитора, і в ролі позичальника. Специфіка міжбанківського кредиту визначається тим, що кошти використовуються не для власних господарських потреб банку, а для надання кредиту клієнтам. Тому МБК є формою купівлі-продажу кредитних ресурсів.

Для оперативного залучення необхідних додаткових коштів комерційні банки використовують можливості міжбанківського ринку ресурсів, на якому здійснюється продаж грошових коштів, мобілізованих іншими кредитними установами.

Міжбанківський кредит — це оперативне за способом залучення коштів, але дороге джерело ресурсів банку. Причини продажу одним комерційним банком іншому банківських ресурсів різноманітні: відсутність належного попиту і вигідного розміщення ресурсів серед своїх клієнтів; необхідність установами тісніших взаємовідносин між банками; прибутковість цієї операції.

Міжбанківські кредити використовуються: для оперативного регулювання ліквідності балансу банку; для надання кредитів вигідним позичальникам.

Метою аналізу міжбанківських кредитів є визначення:

- залежності діяльності комерційного банку від міжбанківських кредитів;
- доцільності залучення міжбанківських кредитів;
- ефективності використання міжбанківських кредитів.

Міжбанківський кредит має такі форми:

- міжбанківські позики на основі кредитного договору і на основі генеральної угоди та співробітництва на ринку міжбанківського кредиту;
- залишки коштів на кореспондентських рахунках, заброньовані на термін під узгоджений банківський процент (оформляється кредитною угодою);
- платіжний кредит у формі овердрафта за кореспондентським рахунком (оформляється договором про встановлення кореспондентських відносин, або спеціальним договором про овердрафт).

Основна частина міжбанківських договорів має терміновий характер, але деяка їх частина укладається в безстроковій формі. Важливе місце в джерелах кредитних ресурсів комерційного банку посідають кредити НБУ, які надаються банкам у порядку рефінансування. Кредитні ресурси надаються, як правило, на цілі короткострокового кредитування за дотримання комерційним банком економічних нормативів та резервних вимог.

Рефінансування — це процес здійснення банком активних операцій (кредитних вкладень) за рахунок позик, отриманих у інших банках. Операції з рефінансування є міжбанківськими кредитними операціями, що реалізуються комерційними банками для мобілізації грошових ресурсів. Плата за продані кредитні ресурси встановлюється на основі офіційної ставки НБУ з рефінансування.

Існує певна залежність ставки МБК від ставки рефінансування НБУ. Ставка НБУ є нижньою межею можливих коливань ставки міжбанківського кредиту.

Характеристика використання МБК починається з аналізу зміни питомої ваги МБК у загальних зобов'язаннях банку за певний період та в загальному обсязі балансу. Для цього використовуються такі коефіцієнти:

Питома вага МБК від загального обсягу зобов'язань банку:

$$K_1 = \frac{\text{МБК отримані}}{\text{Зобов'язання, всього}}$$

Оптимальне значення цього коефіцієнта має бути 0,25—0,40.

Даний коефіцієнт характеризує ступінь мінімізації ризику стійкості ресурсної бази або її витратності. Значення коефіцієнта 0,25 забезпечує мінімізацію витрат. Значення коефіцієнта 0,40 забезпечує мінімізацію ризику стійкості.

2. Питома вага МБК, отриманих у валюті балансу, тобто в усіх джерелах:

$$K_2 = \frac{\text{МБК отримані}}{\text{Валюта балансу}}$$

Оптимальне значення даного коефіцієнта має бути 0,2—0,35.

Додатково може розраховуватись коефіцієнт відношення МБК до статутного капіталу.

$$K_3 = \frac{\text{МБК отримані}}{\text{Статутний капітал}}$$

Значення даного коефіцієнта не повинне перевищувати 6 разів статутний капітал, або 600 %.

Висока питома вага МБК, отриманих у банківських ресурсах, свідчить про те, що в банку існують великі резерви підвищення рівня доходності банківських операцій. Крім того, зростаюча залежність від великих міжбанківських кредитів не може бути охарактеризована позитивно, оскільки диверсифікація ресурсів, що залучаються, зміцнює ліквідність банку, а міжбанківський кредит не сприяє диверсифікації. Рекомендований рівень частки МБК у ресурсній базі банку — 20—25 %.

Проте в сучасних умовах, коли залучення строкових депозитів підприємств ускладнено внаслідок високих темпів зростання інфляції, багато банків вимушені збільшувати частку цього виду ресурсів до 40 % і більше.

Аналіз міжбанківських кредитів передбачає порівняння обсягів пасивних операцій із залучення міжбанківських кредитів та активних операцій, пов'язаних з їх розміщенням. Для цього використовується такий коефіцієнт:

$$K_4 = \frac{\text{МБК отримані}}{\text{МБК надані}} \leq 1$$

Під час аналітичної інтерпретації цього коефіцієнта необхідно враховувати, що перевищення обсягу кредитів наданих над кредитами отриманими вважається позитивним явищем і розцінюється як ефективне розміщення ресурсів.

Рівень надання та отримання міжбанківських кредитів Національним банком зараз не регулюється. Проте коефіцієнти отриманих та наданих кредитів можуть орієнтовно використовуватись банками для оцінювання рівня та масштабів міжбанківського кредитування. До них відносять:

Коефіцієнт отримання МБК (КотрМБК):

$$K_{\text{отрМБК}} = \frac{\text{МБК}_o + \text{ЦК}}{K} \cdot 100 \%,$$

де МБК_o — загальна сума отриманих банком міжбанківських позик, у тому числі депозитів;

ЦК — загальна сума залучених централізованих коштів;

K — капітал банку.

Орієнтовне значення цього коефіцієнта — 300 %.

Коефіцієнт надання міжбанківських позик (Кнад):

$$K_{\text{над}} = \frac{\text{МБК}_н}{K} \cdot 100 \%,$$

де МБК_н — загальна сума наданих комерційним банком міжбанківських позик;

Орієнтовне значення цього коефіцієнта — 200 %.

Щоб визначити обґрунтованість залучення міжбанківських кредитів, необхідно зіставити вартість залучених коштів на міжбанківському ринку з вартістю розміщених (наданих) міжбанківських кредитів. Ефективність залучення міжбанківських кредитів залежить і від форми отриманих міжбанківських кредитних ресурсів, вартості ресурсів і термінів. Як зазначалось вище, аналіз міжбанківських кредитів, передбачає порівняння активних та пасивних оборотів. Контроль повернення міжбанківських кредитів здійснюється за допомогою показника, що характеризує частку прострочених міжбанківських кредитів у загальній їх сумі (Чпротр.МБК). В окремих випадках цей коефіцієнт повинен включати також і пролонговані МБК. Його розрахунок здійснюється за формулою:

$$Ч_{\text{протр.МБК}} = \frac{\text{МБК прострочені}}{\text{МБК надані, всього}}$$

Ефективність використання міжбанківських кредитів можна оцінити за коефіцієнтом дохідності наданих кредитів (ДМБК) за певний період часу, і розраховується за формулою:

$$D_{\text{МБК}} = \frac{\text{Доходи за наданими МБК}}{\text{Середні залишки наданих МБК}}$$

Значення даного показника необхідно зіставити з загальною дохідністю активних операцій:

$$D_{\text{заг}} = \frac{\text{Загальні доходи банку}}{\text{Середні залишки доходних активів}}$$

Один раз на місяць (або частіше у разі необхідності), аналітики банку проводять аналіз фінансового стану банків, які є постійними партнерами на ринку, або всіх банків, з метою оцінювання як кожного банку окремо, так і стану банківської системи в цілому. Оцінка фінансового стану банку зводиться до встановлення певних обмежень кредитування стосовно банку-партнера та встановлення для нього так званого ліміту кредитування.

Лімітом кредитування називається загальна сума коштів, яку банк може надати своєму банку-партнеру у вигляді кредиту без забезпечення.

Ефективність лімітування міжбанківського кредиту насамперед залежить від обраної методики аналізу фінансового стану банку-позичальника. Проблема дистанційного фінансового аналізу банків полягає в обмеженості фінансової інформації, яка обумовлена комерційною таємницею, та у відсутності єдиних підходів до методики проведення такого аналізу.

Завершальним етапом аналізу міжбанківських кредитів є обґрунтування ефективності та доцільності використання цього виду ресурсів. Для оцінювання доцільності залучення міжбанківських кредитів насамперед необхідно зіставити вартість залучених міжбанківських ресурсів і вартість коштів на поточних та інших рахунках, депозитних вкладах, коштів у розрахунках, вартість операцій з цінними паперами.

Вартість ресурсів визначається у процентах і розраховується за формулою:

$$\text{Вартість ресурсів} = \frac{\text{Витрати на придбання ресурсів}}{\text{Середньорічні залишки}} \cdot 100 \%$$

Для оцінювання обґрунтованості залучення міжбанківських кредитів також важливо зіставити вартість залучених коштів на міжбанківському ринку з вартістю розміщених коштів. Якщо ці кошти банку мобілізуються за вищою ціною, ніж витрачаються, то таке залучення коштів неефективне. Але якщо ресурси реалізуються за вищою ціною і скороченими строками, то це принositиме банку певний дохід.

3.8. Аналіз ефективності формування та використання банківських ресурсів

Для оцінювання ефективності та повноти використання банком своїх зобов'язань застосовуються такі показники:

ступінь використання платних пасивів;

ступінь використання сукупних зобов'язань.

Аналіз наведених показників здійснюється у динаміці, а також порівнюючи фактичні показники з їх нормативними значеннями. Для розрахунку впливу факторів на показники ефективності використання зобов'язань банку використовується спосіб ланцюгових підстановок.

Ступінь використання платних пасивів банку визначається за такою формулою:

$$K_{\text{вик.рес}} = \frac{\text{Дохідні активи}}{\text{Платні пасиви}}$$

Як показує практика, норматив використання платних пасивів має становити не менше 90 %.

Для оптимальної діяльності комерційного банку необхідне ефективне використання не тільки платних ресурсів, а й усіх сукупних зобов'язань. Ефективність використання сукупних зобов'язань визначають за такою формулою:

$$K_{\text{зоб.зоб}} = \frac{\text{Дохідні активи}}{\text{Сукупні зобов'язання}}$$

Вважається, що банк ефективно використовує в господарському обороті сукупні зобов'язання, якщо наведений показник буде не менше 75—80 %.

Відносна вартість (витратність) ресурсів визначається у відсотках і розраховується за формулою:

$$V_{\text{рес}} = \frac{\text{Витрати на залучення кожного виду ресурсів}}{\text{Середньорічні залишки ресурсів}}$$

Аналіз зазначених показників буде доцільним у тих випадках, коли сума наданих міжбанківських кредитів буде меншою суми отриманих міжбанківських кредитів.

Оптимізація ресурсної бази банку повинна здійснюватись за допомогою прийомів лінійного програмування. Причому за основу оптимізації повинні братися два такі критерії: витратність та стабільність ресурсів.

Оптимальною буде така структура ресурсів, коли за наявних умов забезпечуватиметься максимальна стабільність ресурсної бази за її мінімальної відносної вартості.

У процесі формування оптимальної ресурсної бази банку насамперед необхідно визначити пріоритети окремих видів ресурсів, для чого здійснюється структурний аналіз ресурсної бази банку.

Ефективність оптимізації забезпечуватиметься тільки за умови врахування всіх наявних обмежень на ресурси та можливостей їх залучення.

